

RÉGÉSZKEDÉSEIM BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLEN MEGYÉBEN

PATAY PÁL

A családom ugyan a Taktaközből, illetve Abaújából származik, magam nem éltem itt. Mégis itt lettem régész és a régészeti tevékenységeim zöme is a mai megye területén zajlott.

Igen, itt lettem régész. Még a 15. életévemet be sem töltött gimnazista voltam, amikor 1929 augusztusában a szüleimmel rokon látogatáson voltam Taktabájon (akkor még Bájnak hívták). Este egy ember egy földből kiásott fazekat hozott a nagybátyámnak. Az Erdőalja dülőben találták csalamádé zsombolyázásakor. (A felaprított csalamádét kazalba rakva földdel fedték le és nyomtatták össze, azaz silózták.) A föld ásásakor találtak a fazekat és még több összetört cserépedényt is.

Másnap az édesatyám bicskájával felszerelve siettem ki a zsombolyázáshoz. Ha újabb cserépedényeket találtak a munkások, magam igyekeztem azokat a földből minél épebben kikutorni. A zsákmányon megosztzkodtunk. Ismerve az egykori, az osztrákokkal való közösködés idejéből származó szabályokat, a leletek egyharmada a nagybátyámnál, mint a föld birtokosánál maradt, egyharmada nekem, mint a megtalálójuknak jutott (egy cserép tál és egy bronz borotva kivételével a többi elpusztult a háború alatt), egyharmadát pedig átadtam összel, amikor az iskola elkezdődött, a Nemzeti Múzeumnak. Azóta több ízben is szerepeltek a múzeum régészeti kiállításain. Így kerültem folyamatosan kapcsolatba a múzeummal, aminek az lett az eredménye, hogy későbbi professzorom, *Tompa Ferenc* tanácsára (akkor még csak egyetemi magántanár és a múzeum régésze volt) 1933-ban beiratkoztam a budapesti egyetemre régészhallgatónak.

Hillebrand Jenő hatása alatt (ugyancsak a Nemzeti Múzeum régésze volt) paleolitikutatóssal szerettem volna foglalkozni. Érdekelt a *Roska Márton* által ismertetett, a kassai múzeumban őrzött korláti paleolitikok kérdése. Gondoltam, egy ásatással megkísérlem azt tisztázni. Igaz, ebben közrejátszott az is, hogy az ismeretségi körömben volt egy Korlátón lakó lány is: Téglássy Andrea. Ezért, miután a lelőhelyet 1934-ben megismerléltem, 1935-ben *Gallus Sándor* (a Nemzeti Múzeum régésze) irányítása mellett – aki erre készséggel vállalkozott – háromnapos próbaásatást hajtottunk végre a Ravaszlyuk nevű lelőhelyen. Sajnos, a fáradozásunk nem járt eredménnyel, de a munkánkról, még mint egyetemista egy rövid cikkben be is számoltam.¹

A háborút megelőző és az azt követő néhány év meggátolt abban, hogy aktív régézmunkát végezzek, de a háború utáni első terepmunkám ugyancsak a megyében zajlott. A magyar régészek 1948-ban még nagyon készültek arra, hogy a rákövetkező évben a Nemzetközi Prae- és Protohistorikus Unió Budapesten tartja meg a négyévenkénti kongresszusát. (Az időközben bekövetkezett belpolitikai változások miatt nem valósult meg.) Az volt a terv, hogy a résztvevők számára kirándulásokat rendeznek jól ismert lelőhelyeken végzendő ásatások bemutatására. Evégett a számba vett helyeken előzetes,

¹ A korláti paleolitikok kérdéséhez. In: *Archaeológiai Értesítő*. 50. 1937. 139–141, 229–230.

tájékoztató ásatások voltak végzendők. Az egyik, e célra kijelölt lelőhely a Borsod köz-ség határában lévő Derekegyháza nevű domb volt, ahol még 1926-ban *Leszih Andor*, a miskolci múzeum igazgatója, majd Tompa Ferenc az újkőkori bükki kultúra telepét kutatta. A próbaásatást 1948 őszén *Csalog József* vezette, munkatársai pedig *Korek József* és magam voltunk, valamint a miskolci múzeum részéről *Megay Géza*.

A helyszínen Csalog mindenkinek – így nekem is – külön-külön jelölt ki egy-egy feltárandó szelvényt. Magam akkor még ásatási gyakorlattal alig rendelkeztem, így eléggé bizonytalanul kezdtem neki a munkának. Szerencsémre az én szelvényemben – szórványos cserépleleteken kívül – semmilyen érdemleges lelet vagy ásatási jelenség nem akadt, így nem követtem el baklövést. Egyébként sem hozott ez az ásatás jelentős eredményeket. Az ásatásról is csak egy, a leletanyagot ismertető beszámoló jelent meg Korek József tollából.²

Noha akkor a balassagyarmati Palóc Múzeum muzeológusa voltam, 1951 októberében ismét ásatam a megyében. Ekkor már behatóan foglalkoztam a rézkor kérdéseivel. Minthogy a korszakból temetőt már jó néhányat ismertünk, telepet azonban igaziból még nem, ennek a kutatását tűztem ki célul. Kaptam is ehhez valamilyen magasabb fórumtól anyagi támogatást. Mivel Tompa Ferenc kutatásai alapján arra lehetett következtetni, hogy Bodrogkeresztúron, a Kutyasoron, azaz az egykori téglagyár mellett létezhetett rézkori telep, itt óhajtottam próbaásatást végezni. A lelőhelyre rá is találtam és ott néhány napos ásatást végre is hajtottam. Reményeim ugyan nem váltak be, ugyanis – Tompa véleményével ellentétben – ott nem rézkori, hanem újkőkori (tiszai kultúra) telep volt. Munkám mégsem volt eredménytelen, mert a tiszai kultúrának két, nyújtott csontvázás sírját sikerült feltárnom; ilyent pedig addig a szakma nem ismert.³

Ez az ásatás azonban örökké emlékezetes marad a számomra. Ekkor folyt nagy erővel, éjjel-nappal a Miskolc–Sátorlajújhely közötti új, 37. számú műút építése. A falu tele volt a legkülönfélébb munkással. Nem volt ott egyetlen üres ágy sem. Végül is két tehergépkocsi-vezető jóvoltából tudtam szálláshoz jutni. Befogadtak a kétágyas szobájukba. Miután váltották egymást a gépkocsijukon, az egyik ágy mindig üres volt. Így aztán éjszakánként váltakozva, hol az egyik, hol a másik ágyban aludhattam.

A ház tulajdonosa egy 35 év körüli nő volt, aki a családjából egyedül élte túl Auschwitzot. Ő a konyhában lakott. De volt a háznak még egy szobája, amit csak mirajtunk át lehetett megközelíteni. Ennek is volt lakója, mégpedig nem más, mint Szakasits Árpádné, a nemrég még köztársasági elnök felesége. Néhány hónapja ide telepítették ki Budapestről a hatóságok. A háziasszonyunk szerint fogalma sem volt arról, hogy történetesen hol tartózkodik és mi van a férjével. (Be volt börtönözve.)

A megyében végzett régészkedésem azonban nemcsak ásatásokból állt. 1953-ban a múzeumok akkori főhatóságát képviselő minisztérium (nem emlékszem mi volt éppen akkor a sokat változó neve) azt a feladatot róttá ki rám – noha akkor is Balassagyarmaton voltam –, hogy leltározzam újra a Herman Ottó Múzeum őskori anyagát, mivel a régi leltározási rendszer elavult volt. A nyár zömét, 8 hetet Miskolcon töltöttem. Jellemzően az akkori viszonyokra, több mindennel meg kellett alkudnom, holott hivatalosan fennen hirdették, hogy „a legfőbb érték az ember!” Szállásul például számomra egy campingágy jutott a múzeum néprajzi raktárában. Szék híján a ruháimat éjszaka az „Aranyszarvas” gyógyszerár egykori cégérének agancsára akasztottam fel. Ezt a Kossuth utca városképezének oly jellegzetes, a patika ajtaja fölött állott fa szobrát a gyógyszertárak államosítá-

² A bükki kultúra elterjedése Magyarországon. Régészeti Füzetek. Ser. II. 2. 21–26. (*Korek J.–Patay P.*)

³ A neolitikum a bodrogkeresztúri Kutyasoron. In: *Folia Archaeologica*. 9. 1957. 25–38.

sakor Megay Géza mentette meg a múzeum számára a megsemmisülés elől. (Később Zádor Tibor volt múzeumigazgató magánházának kertjében korhad el.)

Megay Géza jellegzetes alakja volt a Herman Ottó Múzeumnak. Annak ellenére, hogy magasabb iskolai végzettsége nem volt, kiváló érzékkel rendelkezett a műtárgyak iránt. Széles helyi ismeretségei révén rengeteg anyagot gyűjtött és mentett meg a múzeum számára. Csavaros észjárású ember volt. Nem mindig tudtam követni a gondolatmenetét. Ő kezelte a régészeti raktárat, de a helyszűke miatt leghetlenebb helyeket használt fel az anyag tárolására. (Tréfásan azt mondtam, hogy még a kéménylyukakat is.) Nem egyszer csak nagy ügyel-bajjal tudtam összeszedni a leletegyütteseket. Szerfölött büszke volt arra, hogy habár az apjának a Széchenyi és Szemere utca sarkán lévő cukrászdáját a háború alatt lebombázták, az utcasarkot még az ötvenes években is „Megay sarok”-nak nevezték a helybeliek.

A Herman Ottó Múzeummal akkoriban kialakult szorosabb kapcsolatom tette lehetővé, hogy két, a megyében feltárt rézkori temetőt ismertethettem a múzeum kiadványainak hasábjain. Az egyik a 37. műút építése során, részben Korek József (Magyar Nemzeti Múzeum), részben *Mithay Sándor* (Xantus János Múzeum, Győr) által Szerencsen, a Hajdúréten végzett leletmentés 10 sírja volt. Ezek publikálását az ásatók készséggel engedték át.⁴ A másik az egykori professzorom, Tompa Ferenc által még 1936-ban Tiszakeszin, a Fáy-kertben megásott temető. (A leletei a Nemzeti Múzeumban vannak.)⁵

1958 decemberében magam is végeztem leletmentést a megyében. Bodrogkeresztúrról jelentették, hogy vízvezeték-árok ásása közben sírokat találtak. Régész történetesen nem lévén a Herman Múzeumban, én szálltam ki azok helyszínelésére. Megállapíthattam, hogy a 37. műútról a faluba vezető út északi szélén, ott, ahol 1920 és 1922 között *Bella Lajos* és *Hillebrand Jenő* a híressé vált bodrogkeresztúri rézkori temetőt feltárta, négy sírra találtak. Kiderült, hogy annak idején nem tárták fel az útig a területet, így lehetséges, hogy a temető még mindig nincs teljesen kimerítve. (Egyébként a temető nem is Bodrogkeresztúr, hanem Bodrogkisfalud határába esik, lévén az út a két község közötti határvonal.)⁶

A kétnapos leletmentés nem volt a legkellemesebb munka. Az egyik reggel például $-9\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ra ébredtünk. Szerencsére velem volt a még háború előtti irhabundám és a kucsmám, így valahogyan csak ki bírtam bontani a földön fekvő sírokat. Az meg kifejezetten jólesett, hogy este, a munkaidő végeztével egy pincészet vezetője borkóstolóra hívott meg.

Egy év sem telt el és életem egy legjelentősebb élményét ismét Borsodban élhettem át. Most Mezőkövesdről jelentették, hogy a repülőtér építése során „bronzokat” találtak. Régész még mindig nem volt a Herman Ottó Múzeumban, így a Nemzeti Múzeumtól kértek segítséget. Szabad ember itt sem volt. Magam is két hete hol itt, hol ott voltam kiszálláson. Fáradságom ellenére nekem kellett a helyszínre mennem. De a lélegzetem is majd elállt, amikor az építésvezető főmérnök megmutatta a leleteket: egy bronz sisakot, egy bronz vödröt, két bronz bográcsot és két bronz lábtekereszt. Olyan leletet, amilyen talán csak százévenként egyszer kerül napfényre! Hiszen 1959-et írtunk és hozzá hasonlóra csak 1858-ban találtak Magyarországon! Egy hitelesítő ásatást is végeztem a lelőhelyen, miután ahhoz a Honvédelmi Minisztériumtól megkaptam az engedélyt. (A helyszínre leponyvázott autóval vittek ki, nehogy valamit is lássak a re-

⁴ A szerencs-hajdúréti rézkori temető. In: A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei. 1956. 4–14.

⁵ Rézkori temető Tiszakeszin. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve I. 1957. 31–44.

⁶ A bodrogkeresztúri kultúra temetői. Régészeti Füzetek. Ser. II. 10. 1961. 6–9.

pülötér építkezéséből.) Egyébként ez a lelet bő lehetőséget biztosított számomra, hogy a bronzkori bronz edénművesség problémáival számos tanulmányban foglalkozhassak.⁷

Még ugyanennek az évnek, azaz 1959-nek szeptemberében Alsótelekesen, a falu keleti oldalán emelkedő Dolinka nevű dombon murvabányát nyitottak. Ennek során páratlanul ép, tökéletesen rozsdamentes állapotú vas tárgyakat, lándzsákat, csákányt találtak. A Herman Ottó Múzeum változatlanul híjával volt régésznek, így a leletmentés ismét az én feladatom lett. Egy korai vaskori (Kr. e. 6. század) szkíta temető terület el a dombon, amelynek egy részét azonban addigra a bányaművelés már elpusztította. A bánya folyamatos művelése miatt a leletmentő ásatást 1961-ben, majd 1962-ben és 1964-ben folytatni kellett, ez azonban a temető megmaradt részének teljes feltárását eredményezte. Feltárára került 183 túlnyomórészt hamvasztásos sír, amelyeknél azonban a hamvakat nem helyezték urnába, hanem egyszerűen a murvába vajt kis gödörbe szórták. A csontvázas temetkezések általában gyermeksírok voltak. Sajnos eddig csak az első két ásatásról volt módom beszámolni.⁸

Az alsótelekesiek is igen szívélyesen fogadtak. Még a tanácselnök fiának lakodalma-ra is meghívtak. Megfelelő öltözetről is gondoskodtak a számomra, minthogy az ásatásra csak munkaruhát vittem magammal.

Kezdeményezésemre 1962-ben indult meg a megye déli részét többfelé is érintő Csörsz-árkok kutatása. A feladat annak a megállapítása volt, kik, mikor és miért építették ezeket a – népmonda tárgyát képező, Tompa Mihály által is megénekelt – rejtélyes földsáncokat (helyesebben földsáncrendszer). Ez a munka ismét Borsodba szólított. A kutatás elsődleges feladata a sáncok pontos topográfiai azonosítása, nyomvonaluk térképi rögzítése volt. Merre is futnak? Hol, milyen állapotban észlelhetők még ma is?

Mint a munkacsoport vezetője, két munkatársammal, *Garam Évával* és *Soproni Sándorral* az 1964 és 1967 közötti években bejártuk és térképeztük a sáncoknak a megyében található vonalait: az egyiket, a „klasszikus” vonalat, annak Ároktónél és Szentistvánnál található szakaszain, a másikat Szihalom és Oszlár, a harmadikat pedig Bükkábrány és Csinse között. (Utóbbin részt vett a Herman Ottó Múzeum részéről *Kemenczei Tibor* is.) Az olyan helyeken, ahol a nyomvonal mentén régészeti leletekre találtunk, ásatást is végeztünk; így 1964-ben Mezőkövesden, 1968-ban és 1969-ben pedig Oszláron. (Utóbbi helyen egy Salamon király érmével keltezett 11. századi temetőre is rátaláltunk.) Ezek eredményeként megállapíthattuk, hogy a sáncokat az 1. századot követően, de a 11-et megelőzően emelték. (Más helyeken nyert adatok a sáncok építésének idejét a 4. század második negyedére – 322 utánra – szűkítették. Talajfúrások révén a felső vonal létét Csinse és az emődi Istvánmajor között is kimutattuk, valamint azt, hogy a „klasszikus” vonal Szentistván és Ároktő között nem volt kiásva.⁹

Még be sem fejeztük a Csörsz-árkok kutatását, amikor a Herman Ottó Múzeum Kemenczei Tibor révén felajánlotta, hogy végezzem el Tiszavalkon, a Kenderföldéken árvízvédelmi munkák során megtalált rézkori (bodrogkeresztúri kultúra) temető ásatását. (A bodrogkeresztúri kultúra képezte ugyanis a kutatásaim legfőbb területét.) A temetőnek a homokbányászással el nem pusztított részét 1966 júliusában és októberében, 1967-ben, végül 1975-ben tártuk fel. (Az 1967. évi ásatáson részt vett – még mint egyetemi

⁷ Der Bronzefund von Mezőkövesd. In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungariae. 21. 1969. 167–216.

⁸ Az alsótelekesi vaskori temető. In: Folia Archaeologica. 13. 1961. 27–50. – Újabb ásatás az alsótelekesi vaskori temetőben. In: Folia Archaeologica. 14. 1962. 13–21.

⁹ Sarmatisches Wallsystem im Karpatenbecken. Régészeti Füzetek. Ser. II. 23. 1983. 139. (*Garam É.–Patay P.–Soproni S.*)

hallgató, *Hellebrandt Magdolna*, aki mint régész, a Herman Ottó Múzeum dolgozója lett.) 57 rézkori sír mellett, 10 5. század eleji szarmata, valamint két meghatározhatatlan korúra találtunk. Az ásátás eredményei módot nyújtottak – a részletes ismertető monográfia mellett¹⁰ – a rézkor több kérdését megvitató tanulmány megírására.¹¹

Megkedveltem a kis Tisza menti falut. Igen szívélyesek voltak az ottani emberek. Mindig érdeklődtek, milyen eredménnyel jár az ásátás; nem egyszer meghívtak ennek elbeszélése végett egy pohár sörre a kocsmába. A falubeliek kedvességét azzal akartam viszonzni, hogy az ásátás jelentősebb leleteit 1976-ban egy, a helyi művelődési otthonban megrendezett kétnapos kiállításon bemutattam. Az 500 lakost sem számláló Valkról és a szomszédos falvakból 400-nál többen tekintették meg azt. A járás oktatási osztálya is felhasználta ezt az alkalmat és ott tartott a történelem- és földrajzszakos tanároknak továbbképzést.

Két emlékezetes esetem is volt az itteni ásátások során. Az első ásátásom utolsó napján, két órával a munkaidő vége előtt, amikor már a munkabérre szánt összeg is szinte teljesen kimerült, találtunk rá egy szokatlan nagyságú sírra. Túlórázással, megfeszített munkával tudtuk csak még aznap feltárni. Ez volt a leggazdagabb, leglátványosabb rézkori sír, amivel dolgom volt, pedig feltártam összesen vagy 250-et!

Az 1975. évi ásátásom előjében egy felhőszakadás vert ki a sátrambeli ágyamból. Éjfélről negyed háromig nem győztem a sátram bejártának ereszeről kétoldalt alázuhogó vizet az odahelyezett vödörből és lavorból kiönteni, hogy az be ne folyjon a sátorba. De az így is alaposan beázott. A közeli gátórház esőmérője 62 milliméter csapadékot mért!

A tiszavalki Kenderföldön 1967-ben végzett ásátás alkalmával értesültem arról, hogy Valk és Négyes határmegyéjén ugyancsak kerültek elő leletek. Újkőkori edénytöredékeknek bizonyultak. Ezért a következő évben *Kerek József*nek, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgató-helyettesének közreműködésével rövid próbaásatást hajtottunk itt végre. Az újkőkori korai és középső szakasza közötti átmenet idejéből való telep helyére találtunk; érdekesebb lelet is került elő a munkánk során: egy kis cserépidol (bálvány). Az ásátás leleteit *Raczky Pál* ismertette.¹²

Ugyancsak tudomást szereztem 1967-ben arról, hogy a községnek egy másik részén, a Tetes ér mellett egy sírra találtak. Ezért 1968-ban itt is végeztem próbaásatást. Ennek során két, a javarézkori bodrogkeresztúri kultúra kezdetéről való sírra, valamint a kultúra kései szakaszát követő időből való, a Hunyadi-halmi kultúrába tartozó telepnyomokra találtam. Ennek a temetőnek a feltárása végett 1975-ben visszatértem Tiszavalkra, majd 1976-ban és 1977-ben folytatva a munkát, 25 sírt tártam fel. Ez az ásátás nagyban hozzájárult a rézkoron belüli időrend tisztázásához.¹³

Ugyancsak 1976-ban a tetesi lelőhely közelében, de már a szomszédos Tiszabábolna határába eső Szilpusztán végeztem leletmentést. Még 1973-ban homokbányát nyitottak itt és rézkori sírokra találtak. Emiatt 1974-ben a Herman Ottó Múzeum részéről *Hellebrandt Magdolna* elvégzett egy leletmentő ásatást, aminek során 6 korai és

¹⁰ Das Kupferzeitliche Gräberfeld von Tiszavalk-Kenderföld. *Fontes Archaeologici Hungariae*. 1978. 60., 17 tábla

¹¹ Gräber von Sippenhäuptlinge aus der Kupferzeit. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1966–67 (1968). 49–55. – A tiszavalki rézfokos. In: *Folia Archaeologica*. 19. 1968. 9–23. – A javarézkor néhány etnikai és időrendi kérdéséről. In: *Folia archaeologica*. 21. 1970 (1971). 7–26.

¹² *Raczky P.*, A Tisza-vidék kulturális és kronológiai kapcsolatai a Balkánnal és az Égeikummal a neolithikum, rézkor időszakában. *Szolnok*, 1988. 27. 20–29. kép

¹³ A tiszavalk-tetesi rézkori temető és telep. I. In: *Folia Archaeologica*. 29. 1978 (1979). 21–58. – II–III. In: *Folia Archaeologica*. 30. 1979. 27–53.

2 javarészkori sirt tárt fel. A bánya további nagyfokú művelése 1976-ban újabb leletmentést tett szükségessé, de mire ezt megejtettem, a temető szinte teljesen elpusztították és én már csak egy korai rézkori, meg egy, a rézkor és bronzkor átmenetének idejére eső sirt találtam, valamint számos, az elpusztított sírokból származó leletet tudtam begyűjteni.¹⁴

A rézkor kutatása az idők folyamán igen egyoldalúan alakult. Amíg az 1970-es évekre a javarészkori bodrogkeresztúri kultúrának vagy 70 temetőjéről volt tudásunk az országban, közülük többet részben, vagy egészben fel is tártak, telepet alig ismertünk és rendszeres feltárás ezek egyikén sem folyt. Javaslatomra a Nemzeti Múzeum vezetősége 1974-ben felvette a munkatervébe a rézkori telep kutatást és annak lebonyolításával meg is bízott. A telepekről szóló adatokat figyelembe véve, két helyen szándékoztam próbaásatást végezni. Tiszalúcon a Sarkad ér mellett, ahol még 1960-ban *Kalicz Nándor* (aki akkor a Herman Ottó Múzeum régésze volt) gyűjtött be rézkori telepről származóknak látszó leleteket. Itt hajtottam végre 1974 júliusában egy kisebb feltárást. Az eredmény várakozáson felüli volt. A négynapos munka végétével tudtam, hogy valóban telep volt a lelőhelyen és azon egykor felszín feletti oszlopvázas házak álltak. A másik kiszemelt lelőhelyre, a Szabolcs megyei Balsára már el sem mentem.

Ezzel megkezdődött a régészeletem legjelentősebb ásatása. 17 éven keresztül jártam Tiszalúca: eleinte csak 2–3, majd 1981-től általában 4 hétre, míg 1990-ben 10 522 m²-nyi terület megásatásával befejeztem egy, a javarészkor legvégén lakott, a Hunyadi-halmi kultúrába tartozó telep maradványainak teljes feltárását. Magyarországon ez volt az első ásatás, amellyel egy őskori telep nyoma teljes egészében napfényre került. A 17 éven át végzett munka összesen 280 munkanapot vett igénybe.

A telepet palánkterítés vette körül. Oszlopvázas, sárfalú házak álltak azon belül. 45 épület nyomát figyelhettük meg, de egyszerre legfeljebb 26 állhatott közülük, ugyanis többnek az alapja metszette egymást, vagyis több esetben az idők folyamán elavultat lebontották és újat építettek fel helyette, nagyjából ugyanazon a helyen. A házak négy, nem szabályos sorban sorakoztak. Zömük azonos jellegű, 10–11 m hosszú, 6–7 m széles, két helyiségből álló ház volt.

Az óriási leletanyagból selejtezés után 25 225 leltározott tárggyal gyarapodott a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti gyűjteménye. Meg kell azonban jegyezni, hogy feltártunk a rézkori telep területén újkőkori, késő rézkori és korai vaskori telepnyomokat, 10 újkőkori, 3 rézkori és 1 bronzkori sírt is, valamint egy 11. századi magyar település (Sarkad?) 252 síros temetőjét. Utóbbiak feltárását munkatársam, *Kovács László* (MTA Régészeti Intézete) végezte el. Az ásatás eredményeiről már több előzetes jelentésben beszámoltam,¹⁵ a részletes monografikus feldolgozás folyamatban van.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye – a régészeti mellett – a harangtörténeti kutatásaimnak is igen jelentős területe volt. A másfélszáz éves török uralom ide már (Eger környékét kivéve) nem terjedt ki, így itt az ország más területéhez képest viszonylag sok 16–17. századi harang maradt fenn napjainkig. Ehhez a múzeumigazgatóság számos alkalommal nyújtott segítséget gépkocsi rendelkezésemre bocsátásával. *Kárpáti László*,

¹⁴ Újabb rézkori temetők Dél-Borsodban. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve. 16. 1977. 43–76. (*Hellebrandt M.–Patay P.*)

¹⁵ Beszámoló a tiszalúc-sarkadi rézkori telep ásatásáról. In: A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei. 24. 1986. 5–9. – További jelentősebb beszámolók: A tiszalúc-sarkadi rézkori telep ásatásának eddigi eredményei. In: *Folia Archaeologica*. 38. 1987 (1988). 84–120. – Die kupferzeitliche Siedlung von Tiszalúc-Sarkad. In: Symposium Settlements patterns between the Alpes and the Black Sea from 5th to 2th millennium B. C. Verona 1995. 93–98. – Die kupferzeitliche Siedlung Tiszalúc-Sarkad und die Hunyadi-halom Kultur. In: *Kovács T.*, (szerk.): *Neue Daten zur Siedlungsgeschichte und Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens. Inventaria Praehistorica Hungariae*. 7. 1995 (1996). 107–115.

a Herman Ottó Múzeum muzeológusa segítségével 1982-ben a megyében lévő, 1711 előtt öntött harangokat kutattam fel,¹⁶ 1991-ben pedig a 18. századiakat. Ezeknek az utaknak során, valamint még számos más alkalommal a megye 146 településén 197 templomtornyot, illetve haranglábat másztam meg (volt, amelyiket kétszer is). Igaz örömmre szolgál, hogy a megyei múzeumigazgatóság talált olyan fiatal kollégát, akinek átadhatom e témakörben folyó kutatások terén a stafétabotot.

Végezetül nem hagyhatom megemlítés nélkül azt sem, hogy nagy hálával tartozom a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatósága vezetőinek, amiért vállalták a sárospataki Református Kollégium Múzeumában őrzött régészeti leletek általam szerkesztett katalógusának nyomdai megjelentetését.¹⁷

¹⁶ Corpus campanarum antiquarum Hungariae. Magyarország régi harangjai és harangöntői 1711 előtt. Budapest, 1989. 144. 87 tábla

¹⁷ Régészeti leletek a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeiben. Borsod-Abaúj-Zemplén megye régészeti emlékei. 2. 2000. 65. (J. Dankó K.–Patay P.)